

ЧЕТВЪРТА НАУЧНА СЕСИЯ ПО ПРОБЛЕМИТЕ НА БЪЛГАРСКАТА РАЗГОВОРНА РЕЧ

На 20 и 21 май 1996 г. във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ се състоя традиционната, четвърта по ред, научна сесия по проблемите на българската разговорна реч, организирана от Катедрата по съвременен български език към Филологическия факултет. Със съобщения и доклади участваха преподаватели и научни работници от Института по български език при БАН, от Софийския университет „Св. Климент Охридски“, от Института за чуждестранни студенти, от Художествената академия, Висшия педагогически институт „Константин Преславски“ — Шумен и от Великотърновския университет.

С преклонение пред магията на словото и приветствени думи към изследвачите на българския език доц. Николай Даскалов, декан на Филологическия факултет, откри конференцията. С делово въстъпление към разискванията доц. Христина Станева очерта посоките на научния интерес към съвременното състояние на разговорната реч, диахронните аспекти и актуалните въпроси, които занимават не само езиковеди, но и социолози, политолози и дори специалисти по връзки с обществеността.

В две работни заседания бяха изнесени и дискутирани 32 доклада по широк кръг проблеми на разговорната реч, свързани както с нейната собствена лингвистична природа и тясно научното ѝ обглеждане, така и с представянето ѝ в глобалния план на езиковото поведение, в микрокосмоса на говорещия човек. Оформиха се и „горещи точки“ в пространството на научния диалог — езикът на средствата за масово осведомяване, речевият етикет, речевите навици и редица социолингвистични проблеми на българската разговорна реч.

Първият доклад насочи вниманието към възможностите на колоквиалната лингвистика за осветляване на разговорната реч като свързана реч — от равнището на изречението до образците за строеж на цялостен дискурс. Ц в е т а н Й о т о в изтъкна несъответствието между уникалните свойства на разговорната реч, от една страна, и текстолингвистиката като метаезик, от друга страна, което мотивира необходимостта от нови пътища за глобално лингвистично описание. Със средствата на феноме-

нологичния анализ на емпиричните данни според него може да се установят основните характеристики на колоквиалния дискурс и да се потвърди правилността на методологичната преориентация към типологичната аналогия. Чрез работни понятия от музикалния анализ (специализиран дескриптивен език за изразителната форма на музикалните произведения) е възможно адекватно да се проучи импровизационният механизъм на живия разговор.

Установяването на езиковата система на различни равнища се съпровожда от доказани прояви на несистемност и тази закономерност бе потвърдена от наблюденията на В е с а К ю в л и е в а, която разглежда двусъставните съчетания тип *в о с ъ к б л е д е н, к р ъ в ч е р в е н, л е д с т у д е н*, характерни за народно-разговорната реч като несъмнени проявления на езиковата асиметрия. Семантичното сходство с устойчивите сравнения, които маркират интензитета на признака, бе изходна точка на предложеното мнение за механизма на поява и специфичните особености в езиковата реализация на разглеждания тип асиметрични съчетания.

За съдбата на българските възвратни местоимения говори И в а н Х а р а л а м п и е в. Изместването на двете възвратни местоимения от обикновените лични и притежателни местоимения, характерно за битово- и книжно-разговорната реч (главно в западните диалектни говори), бе проследено в диахронен план. Процесът на отпадане от езиковата система на двете възвратни местоимения се оказва зависим от промените в основната им синтактична служба поради отмиране на граматичната категория агентност/неагентност. М а р и я Ж е р е в а засегна друг частен проблем на разговорната реч — функциониране на двувидовите глаголи в минало свършено време. Той бе поставен в по-широките рамки на проблема за вида при съпоставката с глаголи, притежаващи формални показатели за свършен и несвършен вид. В глобален аспект бе разгледан и въпросът за употребата на *да/не* при отговор на въпроси в българската разговорна реч. И с к р а Л и к о м а н о в а сравни начините на задаване и отговаряне на общи въпроси в пет славянски езика.

Обстоен доклад върху книжно-разговорната реч като подсистема на книжовния език изнесе Х р и с т и н а С т а н е в а. Констатацията, че в книжно-разговорната реч се наблюдават същите процеси на диференциация и жанрова специализация като при другите функционални стилове, бе илюстрирана с примери от професионалния разговорен подстил. Интересен и последователен в заключенията си анализ на прехода от битово-разговорната реч към химическата терминология направи В е с е л и н а Т о м о в а. Върху данни от свободния асоциативен експеримент бе доказано, че разговорната реч създава понятийни полета — база за формиране на научния стил. Н и н а И б р и ш и м о в а анализира

начините за въвеждане на елементи от разговорната реч в езика на чуждестранни студенти. Проучване върху средствата за означаване на участниците в речевия акт представи Й о в к а Т и ш е в а и с оглед на разговорната реч изтъкна възможността за използване и на средства, типични за неучастник в речевата комуникация. С т е ф а н Г ъ р д е в се спря на употребата на предлога *към* в изрази за количество от книжовно-разговорната реч, а В а л е н т и н а В е н к о в а посочи разговорни елементи при именните квантификационни операции във вестникарския подстил.

По пътя към създаване на мотивационен речник на българския език Д о б р и н а Р а й н о в а подчерта нуждата от отделяне и изследване на моделите за попълване на речевите стереотипи. Като първа крачка към детайлна характеристика на речемислителния акт, на типичните речеви ситуации и тяхното лексикално покритие бе посочено включването на стереотипите на разговорната реч в машинния фонд на езика. Предимствата на автоматичната обработка на разговорната реч бяха установени според представените от Ц в е т о м и р а В е н к о в а резултати от прилагането на процедура за компютърно разпознаване на съставни съюзи с елемент да като начало на анализационни наблюдения върху тяхната употреба.

Редица участници в сесията обобщиха наблюденията си върху отделни характеристики на българската разговорна реч. Синкретизмът на синтактично равнище, наблюдаван върху материал от стилизирана разговорна реч, занимава Й о р д а н к а М а р и н о в а. Проучено е смесването на признаци на пряка и косвена реч и възможността за съчетаване в структурен аспект, както и ролята на препинателните знаци за отразяване на синкретизма. Данни от задълбочено изследване на повелителните форми в разговорната реч представи С т е ф к а П е т р о в а. Картината на „императивното общуване“ в узуса бе допълнена с факти, които показват влияние на диалектен изговор, мода, фамилиарност, както и собствено лингвистични причини за някои изменения. П е н к а Р а д е в а разгледа детайлно елизията на консонанти от интерпозитивни консонантни групи в разговорната реч. Към причините за това явление и факторите за неговото разширяване бе посочен класификационен критерий — фонетичната позиция, където се извършва разтоварване на консонантната група.

Г а л я К у р т е в а се спря върху структурните параметри на диалогическите единства с цел да разкрие, ограничи и ситуира в разговорна минималната диалогическа единица. Наличието на скрити предикати в синтаксиса на книжовно-разговорната реч бе обяснено чрез логико-семантичен анализ в доклада на М а р и а н а Г е о р г и е в а. Х р и с т и н а Т о м о в а изнесе нови факти за неточна употреба на минало несвършено време и висока честотност на бъдеще в миналото в диалогична и

монологична разговорна реч. Формите за учтивост като кодифицирана норма и публична изява разгледа Светла Стоичкова, а Виржиния Горанова потърси аргументи за ролята на екстралингвистичните фактори при избора на форма за извинение.

Особено внимание върху стилистиката на книжовно-разговорната реч, на образните и изразителните средства обърна Рашка Йосифова в доклада си за разговорното като стилообразуващ фактор във Вапцаровата поезия. Емилиа Гърнева ситуира специфичната изказна функция на понятието „нормален“ в държавно-политическия дискурс през годините на прехода (1992 — 1996 г.): този дискурс бе разгледан като подсистема на книжовно-разговорната реч. Мария Григорова обобщи резултатите от социолингвистичен експеримент, за да докаже валидността на философската истина „Навикът е тиранин“ и за езика. Социолингвистична проблематика занимава и Маргарита Братанова, която изнесе доклад за отражението на миграционните процеси върху езиковата ситуация на гр. Тетевен.

С голям интерес бе посрещнат докладът на Тодор Балкански за разговорния речев етикет на банатските българи. Многообразният езиков материал, събран и проучен в изследователски експедиции през годините 1991 — 1996, дава основания за корекция на проф. Ст. Стойков по въпроса за териториалното обособяване на банатските българи. Чрез речевия етикет на българите егейци Т. Балкански аргументира мнението си, че те са исторически българи, а не македонци, както са били записани от сръбското правителство.

Широко дискутиран — до сблъсък на противоположни гледни точки и богатство на научнообосновани мнения — бе въпросът за мястото и ролята на разговорното в езика на средствата за масово осведомяване. Тон на разискванията даде Михал Виденов, който направи „езиков портрет“ на съвременния български журналист и анализира разнопосочното възприемане на езиковото му поведение в обществото. М. Виденов подчерта същностната социолингвистична страна на разговорната реч и потърси балансираното ѝ присъствие в езика на съвременната българска журналистика. В съпоставка с т. нар. „дървен език“ на пресата от времето на тоталитаризма в България Крил Цанков посочи промените в езика на съвременните вестници, свързани с масовото навлизане на разговорни елементи и префункционализирането им в стилистично отношение. Изтъкната бе социо- и психолингвистичната мотивация за разместването на лексикалните пластове във връзка с наблюдавания „постсоциалистически новогovor“. Многоаспектно изследване на хиперболизацията в разговорната реч и средствата за масово осведомяване — на нейните цели, средства и възприемане — представи Марета Цветкова, а Адриана Предоева констатира висок паралин-

гвистичен етикет в телевизионното общуване. К р а с и м и р С т о я н о в разгледа в светлината на теорията за читателя „забавляващ се човек“ присъствието на просторечни елементи в езика на съвременната преса.

В заключителните си думи за четвъртата сесия по проблемите на разговорната реч доц. Христина Станева оцени високо научния принос на участниците при разкриване и проучване на нови страни и актуални изменения в българската разговорна реч.

Бистра Милчева

ПЕТНАДЕСЕТИ СЛАВИСТИЧНИ РАЗГОВОРИ

На 31 май и 1 юни Великотърновският университет беше домакин на 15-тите Славистични разговори, организирани ежегодно от Залцбургския институт за славистика и Великотърновския университет.

Централна тема на разговорите беше езикът на средновековните надписи и ръкописи от Балканите и Киевска Рус. Четенията откри О т о К р о н щ а й н е р (Залцбург), който изнесе доклад върху дискуссионни проблеми, свързани с проучването на тези надписи, и защити тезата за старобългарския им характер от гледна точка на тяхната лексика, фонетика, графика. Средновековните надписи в Рус и България в съпоставителен план разгледа в доклада си Т а т я н а Р о ж д е с т в е н с к а (Санкт Петербург), която ги типологизира и направи изводи, ценни за проучванията на историята на езика и диалектите. Надписите при манастира от Мурфатлар анализира К а з и м и р П о п к о н с т а н т и н о в (Велико Търново) и доказа, че старобългарският им произход е несъмнен. Темата на доклада на Д и м и т ъ р Д у н к о в (Залцбург) беше свързана с Острожката библия и старобългарския превод на библията. Авторът отбеляза влиянието на латинския превод върху славянския текст на библията и формулира тезата, че Острожката библия е проява на украинското национално развитие. И в а н Х а р а л а м п и е в (Велико Търново) се спря в доклада си на езиковите особености на Берлинския сборник, среднобългарски паметник от XIII век, които са свързани с важни за българската езикова история процеси — началото на екавизма, прегласа на а след палатални съгласни или йота, отпадането на тройния определителен член, образуването на формите за 3 л. ед. ч. на личното местоимение, на някои семантични промени — и направи извода, че началото на част от разгледаните процеси би трябвало да се търси порано, отколкото се смята в науката. В е л и ч к а К о н с т а н т и н о в а